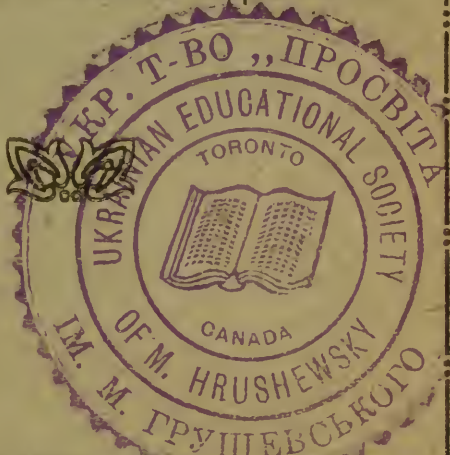

Др. ОСТАП ГРИЦАЙ

ЩУРІ

МАЛЮНОК З СУСПІЛЬНОГО ПІДЗЕМЕЛЛЯ

ВІДЕНЬ 1922

НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРА“

Тогож автора

Естетично-критичні нариси.

1. Корнило Устянович як драматург. Звіт акад. гімн. у Львові, 1912.
2. Баляда Шевченка. Звіт акад. гімн. у Львові, 1914.
3. Естетичні студії. „Діло“, 1913.
4. Дві критики. „Діло“, 1913.
5. Коцюбинський як артист. „Ілюстр. Україна“, 1914.
6. Фрідвіх Шіллер. „Всесв. Бібліотека“, Львів, 1914.
7. Шекспір. „Вістник Союзу визв. України“, 1916.
8. Коцюбинський. „ „ „ „ „
9. Пісня України. „Воля“, 1919.
10. Василь Стефаник. „Український Прапор“, 1921 і окремо.
11. Ольга Кобилянська. З приводу ювілею. „Український Прапор“, 1921. Передрукували „Промінь“ і „Каменярі“ в Чернівцях.
12. Поет України. Дві студії про Шевченка. „Український Прапор“, 1922.
13. Taras Schewtschenko. „Ukrainische Nachrichten“, 1915.
14. Iwan Franko. „ „ „
15. Lesja Ukrainka. „ „ 1916.
16. M. Kozjubynskyj. „ „ „
17. Der ukrainische Dichter. Kurzer Grundriss der ukrainischen Literaturgeschichte. „Ukrainische Blätter“, 1918. (Передрукувала берлінська „Die Post“).
18. W. Wynnyschenko. „Czernowitzer Ill. Zeitung“, 1918.

Др. ОСТАП ГРИЦАЙ

5НСНУРІ
ЩУРІ

МАЛЮНОК З СУСПІЛЬНОГО ПІДЗЕМЕЛЛЯ

ВІДЕНЬ 1922
НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРА“

„Хіба ти не бачиш?

То глянь, подивися...“

Шевченко: „Сон“.

Споконвіку під найрізнішими видами являвся людству дух темряви, тої вбивчої, всеумертвлюючої темряви душ, якої найглибшою признакою є жажда вигубити все, що існує й живе, цвіте й розвивається. Проти кожного Едену вмів він відвинути прірви вічної ночі. Проти кожного Елізіюм темний ад. Проти раю сонця понурі простори підземелля. В кождім часі, на кождім просторі людського життя намагався він здобути для своєї вбивчої роботи шмат почви. Все в темряві, все далеко від сонця та зненавидженого ним творчого божества. І стежив у тих безпросвітних адових прірвах за кождим відрухом життя: Лютим, зависним оком, повний одної-одинокі жажди — підгризати, підкопувати, вбивати.

„Нехай буде світло!“ — сказав Бог творчого життя.

А дух темряви відповів: „Нехай буде ніч.“

Споконвіку він ненавидів того Бога, його творче світло і життя. І ставав на прю з усіми його силами. На божих ангелів ішов він злющим

Сатаною, на промінистого Ормузда понурим Ариманом, на світляного Меродаха ворожим Нергалем, на ясного Озіріса, лютим Сетом. Кождий час, кождий нарід знав у своїх переказах сі тисячні види, під якими дух темряви намагався умертвлювати ясні простори творчого життя. І нема культурного народу, який з благословенням на устах видвигавби йому жертвенні вівтарі й поклонявсяб йому. Всі найкращі пісні, всі гимни, всі молитви й псалми, якими колись, починаючи від найстарших народів найраншої старини виливалися перші справді релігійні почування людини; прославляють і боготворять творчі сили істновання, життя й порядку: Сонце й небо, день і світло, весну й рістню. А для духа темряви мають тільки своєрідні проклони й таємні, страшні своїми словами закляття.

„— Мов срібні хвилі моря — співає натхнений творець індійських гимнів у книзі Ріг-Веда*) — розливаєшся ти, о сонце, щоби промощувати та вигладжувати шляхи світа. Сяєвом проміння свого вкриваєш небо все, ранная заграво, о відслони непорочне обличчя твоє! Якіж побідоносні, ти світло ясніюче, золотисті стріли твої! Наче герой оттої, стріли якого ворогів проганяють, проганяєш ти, царсько величає сяйво, темряви чорну юрбу...“**)

*) Се одна з 4-ьох святих індійських книг (Vedas), що повстали в 3-тім або 4-тім століттію перед Хр. Вона містить в собі самі релігійні гимни, числом 1028.

***) Прозовий переклад на основі ритмічного перекладу Гефера у творі: „Geschichte der Religion“. Von J. Scherr. 1860. Стор. 105.

Все так і всюди є сонце, сей найкращий символ видимої, позитивної творчості, добрим володарем і могутнім царем життя, а дух темряви — лютоючим рабом, який все наново розторощеним прахом потапає у чорних прірвах ада. Що з того, що іноді великі поети намагалися творити вищі, визвольною думкою проображені подоби духа темряви? У творах сих поетів дух темряви перемінюється в духа вищого, так сказати, ясного змагання і таким лишається у спомині наших душ. Устами Мільтонового Люціфера промовляє щераз дух релігійної реформації XVI. ст. Скаргами Байронового Каїна виївається уся туга XVIII. в. за тим Богом, що його погубив матеріялістичний скептицизм у свідомості людей того століття. Словом — се не Сатани й не Каїни, а свого рода Прометей. Дух темряви як такий, як проста засада все-знищення, як однозначний символ лютої ненависти до всього розвою й життя, не натхнув ще ніколи ніякого поета ні творця до справді мистецьких подоб. Але може саме тому душливий чад його споконвічної ненависти до всього, що є творчою подобою життя, до всього, що є родючою силою і животворною красою там в горі, на світі сонця — нині такий сам, що й тоді, коли дух темряви — як каже біблія, бунтував ангелів. Чогоб йому вгавати? — Нехай буде вічна ніч, — каже він щераз до своїх прислужників між людьми. І промінний Ормузд знову здригається:

Він бачить, як у підземеллях темряви на кожний і найкращий корінь розцвітаючого життєвого твору, викохуваного святим сонцем, кидається хмара поганих, ненажерливих — щурів і надгризає їдовитими зубами все, що змагає до соняшних вершин.

Та Ариман регочеться. Він знає, що сі щурі, — се одно з найгрізніщих, найпобідніщих воплочень духа темряви. Ні Сатана, ні ніякий інший демон темряви і знищення не прислужився ідолам багнуки так видатно, як сі невидимі, невловимі, збитою чередою сильні, вічною гнилю годовані й гартовані щурі. Знає Ариман, що навіть Люцифер і сам Сатана у найправдивіших хвилях їх душ в силі почувати тугу за чимсь, що не є адом ні темрявою, а є зоряним небом. А щурі тої туги ні почувати, ні розуміти не будуть ніколи. Колиб вони збитою чередою доповзли до зоряного неба й до ангелів, вони намагалисяб вціпити в них свої зуби і не спочилиб доти, поки не погризлиб останньої зорі. Що воно таке отте сонце, вихвалюване гимнами Ріг-Веди? Щурі не знають ні гимнів, ні Ріг-Веди. Вони знають тільки те, що сонце їх воріг і що їм треба загризти на смерть коли не саме сонце, то бодай усе, що росте на землі з його ласки. Вони не відчувають ніякої туги за красою, вони багнуть тільки стерва. І гризуть. Від хвили до хвили, від ночі до ночі, повні ненаситної жажди темряви і знищення, гнилі і смерти, жажди отруй-

них багнюк. А коли наджертий ними білий квіт життя, на якого пелюстках є ще тепло соняшного цілунку, впаде, конаючи, між них, то щурі без жалю, без ваги, з вереском шейтанів вціпляють в його тремтючих непорочних листках тисячі гострих лютих зубів і жруть їх до тла. І все вони так звикли гризти: до тла, до останньої квіточки, до останнього і найдрібнішого сліду живого життя.

Невидимо, нечутно, скрито.

Навіть Сатана — як голосить мудрість Ізраїля — боровся з полками Господа всеж таки як герой, отверто, як лицар, як захитник достоїнства свого зблуканого духа: Віч до віч, з відкритим чолом, з видимою, лицарською зброєю. Його поконав у дво-бою Архистратиг. Великий поет всеж таки міг співати про нього як про пропащу велику красу. А пажерливі щурі ніколи ніякого поета не діждуться. Їх підземельної, скритої роботи, захищеної трівножно мертвою нічю та зачумленою гнилю ніякий поет оспівувати не буде. Вони з каналів і з трупів родяться, трупами живуть і в трупах обертаються. Їх життя — се один-одинокий круговорот смерти: від гнилі до гнилі. І такої долі бажалиб вони цілому світови. На що, чому і для кого ще щось твориться, цвите й розвивається? Кому сього треба? Людям, народам, людству? Але що се таке людина, нарід, людство? Чого їм змагати до якихсь вершин, що їх з глибин щурячих нор навіть і не добачиш? Чому всі

инші не раюють трупом і гнилю, а бажають чогось, що пригадає свіжий воздух і зоряне небо?

І люті щурі збиваються в одну непроглядну сіру лаву й жадливо прислухуються.

Найжадливіше прислухуються вони там, де їх нікчемні вуха зачувають відгуки великої життєвої творчости. Там ось, де громадянський гурт намагається покласти основи ще одній людській суспільности, що хоче жити для бога сонця, творити по його замислам та поклонятися красі промінистого світу. Там, де молодий нарід, повний туги за величию батьків, геройською боротьбою за право своєї душі здобуває собі місце в крузі вольного людства. Туди щурам було спішно вже тоді, як Україною кермували ще її первісні князі з їх великими й малими князівствами, їх тугою за золотопрестольним Київом та їх боротьбами без краю. Тоді щурі вперше почали гаразд раювати наджираннем першого коріння громадянського життя. Вони перебігали лавами від князівства до князівства, гризли до тла всі коріння ладу й мира та щеміли пекольною втіхою, як слуги Володимира вбивали Ярополка, як прислужники Окаянного різали Бориса і Гліба, як Давидові кати вилуплювали очі тербовельському князеві Василькови. Колиж князям прийшлося ставати проти Могалів, що перевалювалися в сторону золотoverшого Київа, щоб різати жінки й діти, брати в полон дівиці й руйнувати золоті церкви, тоді щурі бігли з ве-

реском по українській землі та накликували кожного, щоб не ставав проти Моголів, бо вони — не братимуть таких податків, як князі. Хай Моголи йдуть собі і хай втоплять Україну в морю української крови — а ви не ставайте свільно і згідно до боротьби, а жрїться між собою! Так радили щурї, аж вирадили страшну загибїль і руїну.

Та щурам се гаразд. Вони все вмїли допильнувати як слїд своєї роботи.

Щурї пильно бралися до свого дїла й пізніше. В кілька столїть опїсля, як Україна з порогами Дїїпра почала оживати зї смертельно-го сну, щурї жадливо прислухувалися до най-лекшого подиху нового українського життя і де тїльки, могли, — зачумлювали його трїйливими випарами отаманських крамолїв. На Лободу підюджували щурї Наливайка, на Павлюка Кононовича й Онушкевича. На Виговського підбивали спершу Пушкара й Барабаша, а далї Сїрка й Ханенка. Проти Петра Дорошенка поставили Многогрїшного й Самойловича. Мазепу переконали, що Петрика треба вбити, Палїя спїямати й вислати в дарунку щурам у Москву. Тогож Мазепу, що колись спївав:

Не маш любви, не маш згоди;
Од Жовтої взявши Води
През незгоду всі пропали,
Самі себе звоєвали!

— — — — —

Жалься, Боже, України,
Що не в купі маєт сини!
Єден живе із погани,
Кличет: „Сюди, отамани!
Ідім матку ратувати,
Не даймо їй погибати“.
Другий Ляхом за грош служить,
По Вкраїні і той тужить:

„Мати моя, старенькая!
Чом ти вельми слабенькая?
Розно тебе розшарпали,
Іди аж по Дніпр Туркам дали.
Все то фортель, щоб слабіла,
І аж в кінець сил не міла!“
Третій Москві юж голдуєт
І їй вірне услугуєт.
Той на матку нарікаєт
І недолю прокликаєт . . .“

Та щурі тими проклонами не турбувалися. Вони незабаром раювали задухою пожарищ, гнилю трупів та бездонними багнюками крові після того, як один щур зрадив ворогам гетьманський Батурин, а інший — Галаган йому імя — видав цареві на поталу Запороже. Довгими століттями оттак годувалися ненаситні щурі стрижнем і кровю українського громадянства й народу. Але хіба воно важно щурам, що се громадянство й народ, що се велика, визвольна боротьба? Щурам не треба ніякого громадянства, не треба народу, не треба визвольної боротьби: їм треба тільки темряви й багнюки, грузи й руїн та мертвої гнилі. Бо в тім їм добре живеться. І вони

жадливо, безнастанно, від хвилі до хвилі, від ночі до ночі гризуть, підгризають кожду основу нового життя, ставлену з трудом, з пожертвоуванням усіх сил, усіх талантів гнобленого народу. Стягають у свої багнюки все, що тільки в силі захопити в свої зуби. І чого не зможуть розшматувати, те втоплять в багнюці, а чого не в силі втопити, те розшматують:

На штуки. До крихти. До тла. Бо так велить розбішеній череді плазунів на дні їх вроджена ненависть до сонця і творчого життя.

О — всі вони злющі мов змії і мов змії — хитрі! Колиб щурі чудом перекинулися в людей і людьми опинилися серед того громадянства, якого життєву творчість вони у підземеллях їх темряви руйнують до тла, вони зналиб гаразд виправдати себе. Сказалиб щурі передовсім, що їх руйнна робота — се не туга трупа за трупом, гнилі за гнилю, ничтожности за ничтожністю, а — критика! Спасенна критика. Правда, — їх „критичне чуттє“ винюхує все тільки — стерво і тільки стерво. Чогось здорового воно не донюхається ніколи. Коли такий щур стане, скажім, редактором, то він кожду часопись, яку видаватиме, зробить зразцями порожного пустомельства, лайливих балачок і брехні, — немічної та безсоромної як підстаркувата гетера. Проводу щур-редактор не дасть по-вік ніякого: громадянство все буде йти без нього й мимо нього, а він буде витинати ножицями чужі новинки й гор-

дати на весь світ, що він „начальний“ редактор. І письменником любить іноді перекинутися щур. Але тоді між письменниками пізнати його по тім, що він не письменник — а літерат. Що він не творить — тільки пише. Не прочуває, тільки нюхає. Не думає, тільки вигадує. Він ненавидить сих, що творять, прочувають і думають. Щур намагається доказувати, що великі думки — се божевілле, великі почування — погана недуга, а великі твори — перестарілий обман. Щур-літерат рахує початок вселюдського письменства від хвили, як він у каварні написав „вірш“ про свій перший любовний екстаз. Все, що було перед ним і являється довкола нього, — він намагається стягнути у грязь вічної темряви й загризти. „В началі було Слово“ — проголошує божа книга. Але щур-літерат думає в серці своїм: — „В началі був Я і буду по віки“. Скаже те, запише олівцем, дасть наголовок: „Зпівань Безсмертного“ і пічне продавати по всім усюдам, горлаючи, що се не він продає, а ціле людство. А стане щур урядовцем — то він зараз розведе багнюку всяких пороків саме там, де йому приміром для інших бути пристало: багнюку ліни й безжурности, багнюку безсовісности й безсоромности, багнюку повної невідповідальности. А вершиною його урядовання буде безсоромне, подле — злодійство. Нечувано подле тому, що для щура таке злодійство, — се не злочин, а — „дрібничка“. І ціла щуряча родина теж ува-

жає крадіж дрібничкою. „Там не було так страшно, як, оповідають,“ — каже.

От і причина, чому щурам, пів-щурам і чверть-щурам краще заховатися в темряві підземель. І так гризти та підгризати все, що сміє зростати наперекір їх зубам, збитою, сірою лавою. Сірою лавою, в якій не розпізнаєш ні кумедних редакторів, ні злодіїв-касієрів, ні умундірованих хитрунців, які хочуть бути тільки генералами, ні жовтодзьобих дурнів, — що то свою погану невіжу покривають страшно гострою, всі-усюди займаючою лайкою... Ні щурівських дипломатів не розпізнаєш між ними, які скрізь і всюди являються влізливими, нахабними заступниками щурівських гуртів, їх підземель та їх душливих нор. Брудом багнюк обкидують вони все, що не належить до породи щурів. Там, де треба промовити мудре слово, збиваються у глухо мовчазний гурт і кивають тільки значучо головами. А після того, як мудра людина скаже те, що треба сказати, щурі проголошують врочисто: — „Ми се вже давно сказали“.

І думають щурі-дипломати, що ніхто їх хитрости не збагне, ніхто їх вбивчої роботи не бачить. А з тими дипломатами збиваються в один гурт ще й різні щурячі мудреці і всезнайки, каварняні ледарі та коварники, вічно німі декораційні фігури та маски, крикливі блази й ліниві Бовдурі.

Сі й сотки інших. Бо хто в силі счислити, розпізнати їх? Спільне знамя щурів ще й те, що всі вони беруться не за своє діло. Генерали й полковники між ними не військом турбуються, а політикою, ті що були лихими складачами, стають міністрами просвіти. І тому щурі руйнують усе, до чого візьмуться. Великі провідники, великі визволюючі творці всякого культурного громадянства кликали заєдно: „Не марнуйте сил! Пізнайте вашу ціль і шляхи до неї!“ — А хитрі щурі навпаки. Вони бажалиб пожерти ради трупа і гнилі всю силу, всю творчу спромогу життя і бажалиб у похміллю трупячих бенкетів проскреготіти:

„Радуйся, Аримане, ми підгриземо все, що живе. Нехай упаде на дно, у багнюку, туди, де ми!“

Так.

Творчій людині аж страшно за сю адську роботу щурів, що хочуть тільки знищення й заглади, застою й мертвоти, руїни і смерти. Творча людина почуває глибоку звязь з тою Матір'ю—Землею, якої дитиною виросла, рідним сонцем і рідним воздухом викохана, і працює для неї. Але щурі не тішаться нічиєю працею, не співчують з ніким, ні з нічим. Вони знають тільки одно, а саме, що всяку нову будівлю на руїнах треба підгризти й повалити. І творча людина кличе до щурів, що в тої Матері від їх роботи очі ловні сліз, а серце повне крові.

Але Ариман регочеться.

Він знає, що щурі тільки ждуть тої хвили, в якій зможуть вціпити свої зуби — в святі очі Матері та в її окрівавлене серце.. І знає Ариман, що саме те її серце шматуватимуть щурі з божевільною жаждою виголоднілих гієн. А коли випють з Матері всю кров, усе життя, — тоді вималюють трупови блакитні очі її пурпурне серце, приліплять їй на мертво чоло велику цидулу й собі зарегочуться як шейтани і напишуть на ній великими на весь світ буквами:

„НЕХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНА.“

Соборна, вольна, від Кавказу по Сян простягнена, отаманськими мундірами мальована, шурами розіджена Україна...

DEI
1623

Друкарня „Адрія“, тов. з обм. пор., Відень, II.

Новелістичні нариси:

9. З циклю: „Казки про Людину“. 1. Невольник 2. Про Аяандра та про Змія. 3. Про султана і його жінку. 4. Про Смарагдову Оазу. „Воля“, 1920.
20. Етрурійська ваза. „ „

Публіцистичні нариси:

21. На площі „Сокола-Батька“. Брошура. Львів, 1914.
22. Ляхо-Татари. „Воля“, 1919.
23. Парія безсмертний. „ „
24. Смітник. „ „
25. Кістяк. „ 1920

Віршовані твори:

26. З лірики. Альманах віденської „Січи“. Відень, 1908.
27. Утеча Олекси Перхуна. Поема. Стор. 83. Відень, 1909.

Віршовані переклади:

28. Балляди Шіллера: 1. Боротьба зі змієм. 2. Перстін. Полікрата. 3. Кассандра. 4. Журавлі Ібіка. „Всесв. Бібліотека“, Львів, 1914.
29. Das Lied vom Heereszuge Ihor's. Ein ukr. Gedicht aus dem 12. Jahrh. „Ukrainische Nachrichten“, Wien, 1915.
30. Taras Schewtschenko: Gedichte. Eine Auswahl. „Ukr. Nachrichten“, Wien, 1916.
31. Iwan Franko: Gedichte. Eine Auswahl. „Ukr. Nachrichten“, Wien, 1916.

Примітка: Велика Антольоґія української лірики в німецькій мові — „Anthologie ukrainischer Dichtung“ — виготовлена тимже автором (40 аркушів друку) спочиває невидана в архівах Українського Запomoгoвoгo Комітету у Відні